

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ І ПОЛІТОЛОГІЇ
ІНСТИТУТ ТУРИЗМУ**

КАФЕДРА ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ»**

для студентів денної форми навчання

(спеціальності: 6.140103 «Туризм», 6.140101 «Готельно-ресторанна справа»)

Укладач Кіндрачук Н. М.

Івано-Франківськ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

2011

УДК 32
ББК 66
М 54

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту туризму
(протокол № 2 від 27 жовтня 2011 р.)*

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту історії та політології
(протокол № 3 від 9 листопада 2011 р.)*

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України, академік УАПН
Марчук Василь Васильович,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри політології;

доктор історичних наук, професор
Савчук Борис Петрович,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри туризму і краєзнавства.

Методичні рекомендації з курсу «Політологія» для студентів денної
М⁵⁴ форми навчання (спеціальності: 6.140103 «Туризм», 6.140101
«Готельно-ресторанна справа») / уклад. Кіндрачук Н. М. – Івано-
Франківськ, 2011. – 44 с.

Методичні рекомендації з курсу «Політологія» для студентів денної
форми навчання (спеціальності: 6.140103 «Туризм», 6.140101 «Готельно-
ресторанна справа») містять тематичний зміст курсу, тематику семінарських
занять, запитання для самоконтролю та самоперевірки, тестові завдання, теми
доповідей, рефератів, повідомлень, основні поняття політичної науки,
запитання для підготовки до іспиту, список основної літератури.

УДК 32
ББК 66

© Кіндрачук Н. М., 2011
© Видавництво Прикарпатського
національного університету імені
Василя Стефаника, 2011

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	4
ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ КУРСУ З ПОЛІТОЛОГІЇ.....	6
ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	7
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ.....	39
ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ.....	40
СПИСОК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	42

ВСТУП

Сьогодні *політологія* довела своє право на існування як базова наука й навчальна дисципліна. Сучасний світ зазнає радикальних економічних, соціальних, духовних, екологічних змін. Досить часто генератором цих перетворень виступають політичні трансформації, без розуміння яких неможливо кваліфіковано підійти до оцінювання суспільних процесів у цілому. За таких умов зростає роль політичної науки, яка здатна підвищити компетентність людей у питаннях ефективного творення сучасної політики, залучити громадян до свідомої участі в політичному процесі та прийнятті ними раціональних рішень.

Політологія як наука має свою специфіку:

По-перше, вона є багатомірною як в історичному плані, оскільки оперує фактами, починаючи з давніх часів і до сьогодні, так і в концептуальному, бо вводить в оборот погляди багатьох фахівців, лідерів і діячів партій, суспільних рухів, які часто бувають діаметрально протилежними за змістом та смисловим навантаженням.

По-друге, вона узагальнена за структурою, тому що складається з теорії політики, історії політики, політичної практики тощо.

По-третє, вона є динамічною наукою, оскільки політика, що є об'єктом її дослідження, постійно знаходиться в процесі розвитку, завжди надає новий матеріал для спостережень, аналізу та висновків.

По-четверте, ця наука є плюралістичною за своєю сутністю, бо об'єктивно відображає дійсність, не віддає переваги будь-якій ідеології, чим створює можливість порівняння та свідомого й самостійного вибору.

По-п'яте, вона глибоко практична, тому що політичні явища та процеси, які нею вивчаються, важливі не самі по собі, не просто для розширення кругозору та підвищення освіченості, а для того, щоб на основі реальних знань випрацювати своє власне ставлення до політики.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Мета та завдання навчальної дисципліни «Політологія»

Метою вивчення «Політології» є забезпечення сучасної політичної освіти студентів, формування в них політичної свідомості й демократичної політичної культури, необхідних навичок політичної діяльності.

Основними завданнями «Політології» як навчальної дисципліни є: забезпечення засвоєння студентами знань об'єкта, предмета й методів політичної науки; ретельне вивчення історії виникнення й розвитку політології як науки, різних політичних шкіл і концепцій, сучасних політичних течій; формування в студентів наукових уявлень і розуміння політичної влади, політики, політичного життя, політичних відносин і процесів, політичних режимів, суті й функцій держави та громадянського суспільства; формування вміння виділяти теоретичні, прикладні, аксіологічні й інструментальні компоненти політологічного знання і використовувати їх у практичній життєдіяльності.

Мета та завдання проведення семінарських занять з курсу «Політологія»

Програма курсу «Політологія» для студентів денної форми навчання спеціальностей 6.140103 «Туризм» і 6.140101 «Готельно-ресторанна справа» відводить на семінарські заняття 20 годин. Мета семінарських занять полягає в тому, щоб сформувати в студентів розуміння політичних світових та вітчизняних процесів, закономірностей розвитку й функціонування політології, її місця та ролі в житті суспільства.

У результаті проведення семінарських занять з курсу «Політологія» студенти повинні:

- глибше засвоїти та закріпити теоретичні знання, одержані на лекціях;
- уміти працювати з першоджерелами, науковими публікаціями, різними документами, політичними програмами;
- закріпити знання понятійно-категоріального апарату курсу «Політологія»;
- виділяти ключові пункти в матеріалі, що вивчається;
- аналізувати статистичні дані та складати на їх основі графіки, таблиці, діаграми тощо;
- аналізувати різні точки зору на певні проблеми, результатом чого має бути уточнення власної думки з приводу широко використовуваних, проте неоднозначних визначень і категорій;
- усвідомлювати сутність політичних феноменів та цінностей;
- відпрацювати навички цивілізованої дискусії, уміти аргументувати свою точку зору;
- уважно стежити за сучасними політичними подіями, застосовувати теоретичні положення політології до аналізу конкретної політичної ситуації;
- уміти застосовувати політичні знання у своїй професійній і громадській діяльності;
- на основі отриманих знань з'ясувати своє місце в політичному житті суспільства.

З метою поглибленого вивчення проблем курсу «Політологія» передбачаються активні форми й методи проведення семінарських занять, такі як: дискусія, обговорення, брифінг, колоквиум, «круглий стіл», виступи з рефератами, доповідями, повідомленнями, підготовка есе на суспільно-політичні теми.

ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ КУРСУ З ПОЛІТОЛОГІЇ

Тема 1. Генезис, сутність і зміст політики

1.1. Сутність, місце й роль політики та політології як науки в житті суспільства

Політичне життя як об'єкт пізнання, що змінюється. Аспекти політики й предмет політичної теорії. Логіка пізнання політики та структура політичної науки. Загальна теорія політики й політичні субдисципліни. Емпіричний і теоретичний рівні політичного знання. Фундаментальні й прикладні дослідження в політології. Закони та категорії політології як науки. Функції політології.

1.2. Історія політичних учень

Політична думка Сходу. Древній Китай та Індія. Політичні ідеї Давньої Греції і Риму. Політична думка Середньовіччя та епохи Відродження. Політичні вчення Нового часу: держава як утілення розуму. Теорія демократії: новий ідеал і практика. Політична думка ХХ–ХХІ ст.

1.3. Політика як соціальне явище

Природа й соціальне призначення політики: теоретичні підходи. Директивний підхід: політика як відношення з приводу влади. Функціональний підхід: політика – середовище інтеграції чи сфера боротьби? Структура політики та її функції. Межі політики в суспільстві. Політика й мораль.

1.4. Політична влада

Види політичної діяльності. Проблема засобів у політиці. Влада як категорія політичної науки. Соціальний зміст і призначення влади. Концепції і визначення влади. Ресурси влади. Принципи організації і функціонування влади. Суверенітет і легітимність політичної влади. Співвідношення легітимності й ефективності влади.

Тема 2. Політичні інститути

2.1. Політична система суспільства та її інститути

Теорія політичної системи: Д. Істон, Т. Алмонд, К. Дойч. Механізм функціонування політичної системи. Структура політичної системи, її функції. Типи політичних систем. Політична система в Україні.

2.2. Політичні режими сучасності

Зміст поняття «політичний режим». Типи політичних режимів. Тоталітаризм. Авторитаризм. Демократія. Політичний режим в Україні.

2.3. Держава як базовий інститут політичної системи

Природа й сутність держави. Ознаки держави. Функції держави. Форми правління і форми державного устрою. Правова держава. Співвідношення соціального та правового. Тенденції розвитку держави.

2.4. Політичні партії і виборчі системи

Виникнення і сутність партій. Причини виникнення сучасних партій та їх природа. Типологія партій та їх функцій. Партійні системи. Українська модель партійної системи, тенденції її розвитку. Сутність виборчої системи й типологія виборів. Виборча процедура й виборча кампанія. Пропорційна та мажоритарна системи обліку й підрахунку голосів. Виборча система в Україні.

Тема 3. Політика як діяльність

3.1. Політична культура й політична соціалізація

Концепції політичної культури: підходи та визначення. Типи політичної культури. Функції і структура політичної культури. Сутність політичної соціалізації. Етапи політичної соціалізації. Основні типи соціалізації.

3.2. Політичне лідерство

Сутність і природа лідерства. Призначення лідерства як соціального інституту. Ідея лідерства в історії політичної думки. Природа лідерства. Типи лідерства та його функції. Політичне лідерство в Україні.

3.3. Сучасні політичні течії

Лібералізм. Класичний лібералізм. Переоцінка цінностей, формування нового лібералізму. Консерватизм. Сутнісні характеристики консерватизму. Новітні пліни консерватизму. Соціал-демократизм. Виникнення демократичного соціалізму. Нові явища соціал-демократії. Комунізм. Фашизм.

3.4. Міжнародні відносини

Політика й міжнародні відносини. Природа міжнародної політики. Зміст і принципи міжнародної політики. Теорія і практика міжнародних відносин. Нові тенденції в розвитку сучасних міжнародних відносин.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ п/п	Назва теми	Годин по темі
1.	Політологія як наука й навчальна дисципліна	2
2.	Основні історичні періоди розвитку політичної думки	2
3.	Політика, політичні відносини та політичне життя суспільства	2
4.	Політична система суспільства. Держава в політичній системі суспільства	2
5.	Сутність політичного режиму та його типи	2
6.	Політичні партії, громадсько-політичні об'єднання та рухи	2
7.	Політична еліта та політичне лідерство	2
8.	Феномен політичної свідомості, культури й ідеології	2
9.	Світові політико-ідеологічні доктрини	2
10.	Міжнародні відносини й світовий політичний процес	2
Усього		20

ТЕМА 1. ПОЛІТОЛОГІЯ ЯК НАУКА Й НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА (2 години)

План семінару

1. Становлення та розвиток політології.
2. Предмет і структура політології.
3. Завдання, цілі та функції політології.
4. Методи політичної науки.
5. Основні парадигми й школи політології.
6. Місце та роль політології в системі суспільних наук.

Політологія (від грец. «politikē» – політика та «logos» – вчення) виступає самостійною наукою, що вивчає політику в усіх її проявах і взаємодії з іншими сферами суспільного життя. Політологія як навчальна дисципліна дає знання про: об'єкт, предмет і функції політології; розвиток світової та вітчизняної політичної думки; політичні процеси, події та проблеми; розвиток політичних інститутів, свідомості й політичної культури; роль людини в політичному житті сучасного світу; теорію влади та владних відносин; роль і місце демократії в політичному житті суспільства; світовий політичний процес у цілому.

Вивчаючи зазначену тему, студентам слід звернути увагу на основні етапи розвитку політичної науки: релігійно-міфологічний, філософсько-етичний, громадянський, соціальний, сучасний, дати їм характеристику. Розглядаючи друге питання, потрібно окреслити предмет політології, навести різні підходи до його розуміння, розкрити внутрішню структуру політології, основними елементами якої є: історія політичних учень, теорія політики, прикладна й компаративна політологія.

У третьому питанні необхідно сформулювати завдання, цілі й функції політології в сучасному світі, охарактеризувати її роль у формуванні політичної участі, зростанні політичної свідомості, становленні громадянської позиції. Висвітлюючи четверте питання, важливо вяснити для себе зміст головних методів політології, їх практичне значення. Питання про парадигми політології слід починати розглядати з вивчення поняття «парадигма», а далі виявити, у чому полягає сутність основних політологічних парадигм: теологічної, натуралістичної, географічної (і геополітики в тому числі), біологічної, психологізаторської, соціальної, раціонально-критичної. В останньому питанні студенти повинні охарактеризувати місце й роль політології в системі суспільних наук, виявити взаємодію політології з філософією, психологією, культурологією, історією, географією, антропологією, економікою, соціологією, основами права та ін.

Запитання для самоконтролю та самоперевірки

1. Що вивчає політологія?
2. Що є об'єктом та предметом політології?
3. Дайте визначення політології.
4. Якими методами користується політологія при вивченні свого предмета?
5. Які функції виконує політологія?
6. У чому полягає суть взаємодії політології з іншими суспільствознавчими науками?
7. Назвіть основні категорії (терміни), які входять до понятійного апарату політології.

8. Назвіть основні політологічні дисципліни (напрями в політології).
9. Коротко охарактеризуйте основні етапи розвитку політології.
10. Які парадигми політології ви знаєте?

Дайте відповіді на тестові завдання

1. *Що є предметом політології:*

- а) реальні політичні процеси;
- б) закономірності розвитку політичного життя;
- в) методи політичних досліджень;
- г) функції політології.

2. *Методологічною основою науки про політику є:*

- а) теологізм;
- б) позитивізм;
- в) марксизм;
- г) неотомізм.

3. *Який із цих методів політології розглядає політику як циклічний процес:*

- а) функціональний;
- б) діяльнісний;
- в) емпіричний;
- г) системний.

4. *Який із методів політичної науки вимагає вивчення політики природою людини як родової істоти:*

- а) антропологічний;
- б) психологічний;
- в) історичний;
- г) етнологічний.

5. *Який із пізнавальних засобів політології не належить до групи методів специфічних досліджень:*

- а) експеримент;
- б) індукція;
- в) статистика;
- г) контент-аналіз.

6. *Яка з функцій політології забезпечує правдивою інформацією про стан справ і знання засобів ефективного впливу:*

- а) прикладна;
- б) інноваційна;
- в) виховна;
- г) світоглядна.

7. *Яка з функцій політології здійснює безпосередній вплив на політичну поведінку громадян:*

- а) гносеологічна;
- б) раціоналізації;
- в) політичної соціалізації;
- г) мотиваційно-регулятивна.

8. *Яка з функцій політології «відповідає» за включення в політичне життя нових поколінь народу:*

- а) інноваційна;
- б) світоглядна;
- в) методологічна;
- г) соціалізаційна.

9. Основною категорією науки про політику є:

- а) влада;
- б) демократія;
- в) ідеологія;
- г) еліта.

10. Політичний процес – це:

- а) структурна характеристика політичної системи;
- б) статична характеристика політичної системи;
- в) функціональна характеристика політичної системи;
- г) аксіологічна характеристика політичної системи.

Теми доповідей, рефератів, повідомлень

1. Основні етапи розвитку політичної науки.
2. Основні парадигми та школи політології.
3. Політологія замість ідеології: чи необхідна політична освіта демократичному суспільству?
4. Хто є хто у світовій політичній науці.
5. Системний підхід і комп'ютерне моделювання в політичному прогнозуванні.

Література

1. Бебик В.М. Базові засади політології : історія, теорія, методологія, практика : монографія / В.М. Бебик. – К. : МАУП, 2000. – 384 с.
2. Бебик В.М. Основи теоретичної та практичної політології : підручник / В.М. Бебик. – К. : МАУП, 1994. – 121 с.
3. Гаєвський Б.А. Сучасна українська політологія : навч. посіб. / Б.А. Гаєвський. – К. : МАУП, 1999. – 268 с.
4. Короткий політологічний словник / уклад. Л.М. Акімова, В.С. Алікін та ін. ; ред. С.Г. Рябов, З.І. Тимошенко. – К. : РОВО «Укрвузполіграф», 1991. – 96 с.
5. Лазоренко О.В. Теорія політології: для тих, хто прагне успіху : навч. посіб. / О.В. Лазоренко, О.О. Лазоренко. – К. : Вища шк., 1996. – 179 с.
6. Логунова М. Вступ до політичних наук : практикум / М. Логунова, О. Пшеничнюк. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 64 с.
7. Політологія : курс лекцій : навч. посіб. / ред. І.С. Дзюбка. – К. : Вища шк., 1993. – 271 с.
8. Потульницький В.А. Теорія української політології : навч. посіб. / В.А. Потульницький. – К. : Либідь, 1993. – 191 с.
9. Рябов С.Г. Політологія : словник термінів і понять / С.Г. Рябов. – К. : Тандем, 1996. – 191 с.
10. Скиба В.Й. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки : посібник / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.

ТЕМА 2. ОСНОВНІ ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ (2 години)

План семінару

1. Політичні ідеї Стародавнього світу:

а) політична думка Стародавнього Сходу (Єгипет, Індія, Вавилон, Китай);
б) політична думка Античного світу (Стародавня Греція, Стародавній Рим).

2. Політичні ідеї Середньовіччя: Фома Аквінський і Марсилій Падуанський.

3. Політичні ідеї епохи Відродження:

а) політичне вчення Нікколо Макіавеллі, Жана Бодена;

б) політичні ідеї утопічного соціалізму: Томас Мор і Томмазо Кампанелла.

4. Розвиток політичної науки Нового часу:

а) політична думка Голландії: Гуго Гроцій, Бенедикт Спіноза;

б) політична думка Англії: Томас Гоббс, Джон Локк;

в) політична думка Франції: Шарль-Луї Монтеск'є, Жан-Жак Руссо;

г) політична думка Німеччини: Іммануїл Кант, Георг Вільгельм Фрідріх Гегель.

5. Західноєвропейська політична думка XIX – поч. XX ст.:

а) класичний лібералізм: Бенжамен Констан, Алексіс де Токвіль, Ієремія Бентам;

б) критично-утопічний соціалізм: Клод Анрі де Рувруа (Сен-Сімон), Франсуа Марі Шарль Фур'є, Роберт Оуен;

в) марксизм: Карл Маркс, Фрідріх Енгельс, Володимир Ілліч Ульянов (Ленін);

г) елітизм: Гаєтано Моска, Вільфредо Парето, Роберт Міхельс.

6. Особливості розвитку української політичної думки.

Політична думка в історії цивілізації має давню і багату історію та виступає як результат діяльності багатьох поколінь мислителів, що цікавилися проблемами суспільного й державного устрою, політикою, взаємовідносинами особистості, держави й суспільства. Вивчаючи історію розвитку політичної думки, ми не тільки задовольняємо законний інтерес до минулого: ідеї, що з'явилися протягом історичного розвитку людства, продовжують справляти вплив на сучасні соціально-політичні процеси. Головною метою вивчення цієї теми є ознайомлення студентів з політичними ідеями мислителів різних епох, починаючи з політичних концепцій Стародавнього світу й до основних проблем сучасної політичної науки.

Розвиток політичної думки починається з виникнення самої політики й державних форм правління. Кожний раціонально мислячий правитель або державний діяч, щоб зберегти та примножити свою особисту владу й могутність держави, прагнув знаходити якнайкращі форми політичної організації і способи політичного управління. Вивчаючи питання плану семінарського заняття, студенти повинні приділяти увагу поглядам мислителів, розкривати зміст, специфіку їх концепцій, особливість політичної думки різних історичних періодів.

Слід пам'ятати, що становлення та розвиток політичної думки людства пов'язані з різними факторами суспільного життя та їх взаємодією. Тому, характеризуючи зміст тієї чи іншої концепції, важливо надати загальну оцінку й політичній, соціально-економічній та культурній діяльності суспільства, певній історичній епосі. При розгляді різних наукових шкіл та їхніх теорій, концепцій треба звернути увагу на те, яку модель соціально-державницького устрою відстоював її автор; яке місце в ній посідають держава, особистість, суспільство та як вони взаємодіють; які цінності висуває та обстоює автор; яким шляхом, з його точки зору, можливо досягнути стабільності в державі та соціуму; які методи управління пропонує; яка кінцева мета поглядів у цілому. Однак найбільш

доцільним є те, щоб студенти раціонально-критично аналізували різноманітні концепції, порівнювали їх та формували у виступах на семінарах своє бачення тих чи інших проблем і позицій, що вивчаються ними.

Запитання для самоконтролю та самоперевірки

1. У чому полягає сутність міфологічної концепції політики?
2. Доведіть, що Платон й Арістотель ставлять свободу окремої людини нижче від свободи держави.
3. Що нового вніс у вчення про політику Н. Макіавеллі?
4. У чому сутність проєктів ідеального суспільства утопістів-соціалістів?
5. Поясніть, як співвідносяться кантівська концепція моральної автономії індивіда й ідея свободи.
6. Чому, на ваш погляд, Гегель вважав, що будь-яка людина повинна бути компетентною з питань права?
7. У чому сутність основних політичних ідей марксизму?
8. Яку роль відіграли братства в розвитку політичних ідей в Україні?
9. Що ви знаєте про ліберально-демократичний рух в Україні в ХІХ ст.?
10. Поясніть, яку роль в основах політики, держави та права грає розум у концепціях філософів Нового часу.

Дайте відповіді на тестові завдання

1. Хто обґрунтував принцип політичної діяльності «Мета виправдовує засоби»:

- а) Ф. Ніцше;
- б) К. Маркс;
- в) Н. Макіавеллі;
- г) К. Кастанеда.

2. Основоположником концепції поділу влади на три гілки є:

- а) Ж.-Ж. Руссо;
- б) Ш. Монтеск'є;
- в) Сократ;
- г) Платон.

3. Хто з наведених мислителів виділив та обґрунтував політичну науку як відносно самостійну галузь суспільного знання:

- а) Б. Спіноза;
- б) Н. Макіавеллі;
- в) Ж.-Ж. Руссо;
- г) Т. Гоббс.

4. Який античний мислитель став творцем політичної філософії:

- а) Конфуцій;
- б) Арістотель;
- в) Платон;
- г) Цицерон.

5. Школу політичної науки в Колумбійському університеті було засновано в:

- а) 1880 р.;
- б) 1903 р.;
- в) 1857 р.;
- г) 1906 р.

6. У якому навчальному закладі в 1857 р. Ф. Лібер створив кафедру історії та політичної науки:

- а) Колумбійському університеті;
- б) Берлінському університеті;
- в) Гарвардському університеті;
- г) Колумбійському коледжі.

7. У рамках якої міжнародної організації було створено в 1949 р. Міжнародну асоціацію політичної науки (МАПН):

- а) НАТО;
- б) ЮНЕСКО;
- в) ОБСЕ;
- г) МБРР.

8. У яку історичну епоху політична наука виділилася в окрему науку:

- а) наприкінці XIX – на початку XX ст.;
- б) в епоху перших буржуазних революцій XVII–XVIII ст.;
- в) в епоху Відродження, завдяки зусиллям Н. Макіавеллі;
- г) в античну добу за часів Платона й Арістотеля.

9. Хто з названих мислителів є засновником політичної науки в Україні:

- а) В. Антонович;
- б) М. Грушевський;
- в) І. Франко;
- г) М. Драгоманов.

10. Хто з учених кінця XIX – початку XX ст. вважається засновником сучасної політичної науки:

- а) В. Парето;
- б) М. Вебер;
- в) Р. Міхельс;
- г) Е. Дюркгейм.

Теми доповідей, рефератів, повідомлень

1. Мораль і політика в ученнях Конфуція і Н. Макіавеллі.
2. Порівняльний аналіз учень про державу Т. Гоббса й Дж. Локка.
3. Марксизм і традиції європейської політичної думки.
4. Політична думка європейського лібералізму XIX ст.: Дж. Мілль, А. Токвіль.
5. Елітизм: Г. Моска, В. Парето, Р. Міхельс.

Література

1. Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера : наук. вид. / за ред. Є. Причепія. – К. : Тандем, 2002. – 581 с.
2. Кухта Б. З історії української політичної думки першої половини XX ст. : навч. посіб. / Б. Кухта. – Львів : Кальварія, 1999. – 201 с.
3. Кухта Б. Політологія. (Історія і теорія політичної науки) : курс лекцій / Б. Кухта, О. Красівський, А. Ліпенцев. – Львів : Кальварія, 2004. – 271 с.
4. Мірошніченко М.І. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. / М.І. Мірошніченко, В.І. Мірошніченко. – К. : Атіка, 2004. – 223 с.
5. Михненко А.М. Історичний нарис: проблеми управління суспільним розвитком : навч. посіб. / А.М. Михненко, В.Д. Бакуменко, С.О. Борисевич. – К. : НАДУ, 2007. – 203 с.

6. Мухаев Р.Т. История политических и правовых учений : учебник для вузов / Р.Т. Мухаев. – М. : Приор-издат, 2004. – 605 с.
7. Рудич Ф.М. Політологія : підручник / Ф.М. Рудич. – К. : Либідь, 2004. – 480 с.
8. Сас П.М. Політична культура українського суспільства (кінець XVI – перша половина XVII ст.) : навч. посіб. / П.М. Сас. – К. : Либідь, 1998. – 295 с.
9. Скиба В.Й. Вступ до політології. Екскурс в історію правничо-політичної думки : посібник / В.Й. Скиба, В.П. Горбатенко, В.В. Туренко. – К. : Основи, 1996. – 720 с.
10. Шляхтун П.П. Політологія : теорія та історія політичної науки / П.П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2002. – 575 с.

ТЕМА 3. ПОЛІТИКА, ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ ТА ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА (2 години)

План семінару

1. Сутність і різновиди політики.
2. Структура й функції політики.
3. Рівні існування політики.
4. Політика та суспільство.
5. Роль влади в політиці. Види влади. Проблема легітимності влади.
6. Політичні відносини: суттєвість та форми.
7. Зміст і тенденції розвитку політичного життя.

Термін «політика» походить від давньогрецького слова «поліс» (місто-держава) і його похідних: «politike» (мистецтво управляти державою), «politeteia» (конституція), «polites» (громадяни), «politica» (державний діяч). Отже, політика – це сфера діяльності людей, пов'язана із взаємовідносинами між класами, соціальними групами й націями, ядром якого є утримання і використання державної влади та повноважень. Політика – засіб забезпечення інтересів як великих груп людей (наприклад, націй, класів), так і нечисленних груп (приміром, фінансових чи регіональних кланів). Вона є усвідомленою діяльністю, спрямованою на забезпечення регулювання та розвитку в певному напрямі суспільних процесів.

Опановуючи цю тему, слід звернути увагу на категорії: «політика», «політичні відносини», «політичне життя». Необхідно визначити різні підходи до розуміння змісту політики, розкрити причини її виникнення, призначення. Студентам важливо з'ясувати, що потрібно для існування високого рівня політичних відносин у суспільстві, збереження суспільного порозуміння, навести структуру політики, з'ясувати її функції та роль у сучасному світі. Вивчаючи питання про взаємодію політики з іншими сферами суспільного життя, потрібно виділити такі аспекти, як: політика й економіка, політика та право, політика й мораль, політика та культура, політика й ідеологія.

Розглядаючи наступні питання семінару, студенти повинні ознайомитися з поняттям «влада». Влада – це здатність і можливість здійснювати свою волю, спричинювати визначальний вплив на діяльність інших людей за допомогою певних засобів: авторитету, права, насильства. Особливу увагу потрібно звер-

нути на походження влади та її джерела, охарактеризувати види й концепції влади, визначити роль влади в політиці. Слід установити зв'язок легітимності влади та її ефективності, провести різницю між поняттями легітимність влади та її легальність.

При вивченні окресленої теми студенти мають з'ясувати для себе зміст, проблеми, особливості й тенденції розвитку політичного життя України та світу.

Запитання для самоконтролю та самоперевірки

1. Що таке політика? Яке місце вона займає в житті суспільства?
2. У чому полягає сутність взаємовідношень політики з іншими сферами суспільного життя?
3. Яку роль відіграє влада в політиці?
4. Яка відмінність між первинними та вторинними суб'єктами політики?
5. Що означають вирази «політичне рішення», «політичне призначення»?
6. Які види влади ви знаєте? Чим відрізняється державна та політична влада?
7. Як виникають політичні відносини та в чому їх суть?
8. Що включають у поняття «ресурси влади»? Які класифікації ресурсів влади існують у сучасній політичній науці?
9. Обґрунтуйте необхідність розділення гілок влади.
10. Що таке «легітимність» влади? Назвіть її типи.

Дайте відповіді на тестові завдання

1. Реальна здатність індивіда, класу, соціальної групи проводити свою волю в політиці називається:

- а) політичною владою;
- б) економічною владою;
- в) військовою владою;
- г) соціальною владою.

2. У чому різниця між владою та управлінням:

- а) влада може діяти без управлінської функції;
- б) влада за обсягом ширша, ніж управління;
- в) управління здійснюється тільки на застосуванні насильства;
- г) управління здійснюється лише на добровільному підпорядкуванні лідерів.

3. Форма влади, що володіє монопольним правом офіційно представляти все суспільство в цілому всередині країни й на міжнародній арені, має назву:

- а) соціальна влада;
- б) державна влада;
- в) культурно-інформаційна влада;
- г) економічна влада.

4. Нові тенденції розвитку влади виявляються у:

- а) посиленні інтенсивності процесу демократизації політичної влади;
- б) зростанні чинника легітимності влади як обов'язкової ознаки цивілізованої влади;
- в) наростанні конфліктності між різними гілками влади;
- г) високих темпах бюрократизації апарату владних структур.

5. Для стабілізації суспільства необхідно враховувати:

- а) ступінь зрілості політичної культури;
- б) рівень розвитку політичної культури;
- в) політичні субкультури;

г) усе перераховане.

6. Що можна зачислити до відносно самостійних елементів політики:

- а) політичну свідомість;
- б) нормативні ідеї;
- в) інститути влади та боротьби за неї;
- г) відносини владарювання-панування і підпорядкування.

7. Якої функції влади не існує:

- а) законодавчої;
- б) виконавчої;
- в) культурної;
- г) судової.

8. Хто виділив три типи легітимності влади – традиційний, харизматичний, раціонально-легальний:

- а) Н. Макіавеллі;
- б) М. Вебер;
- в) Р. Міхельс;
- г) І. Моска.

9. Яким терміном у політології називають владу здібних (найгідніших):

- а) плутократія;
- б) теократія;
- в) охлократія;
- г) меритократія.

10. Тимократія – це влада:

- а) фахівців;
- б) партії;
- в) майновитих;
- г) чиновників.

Теми доповідей, рефератів, повідомлень

1. Харизма та її роль у політиці.
2. Політична антропологія С. Кеннеті.
3. Походження влади та її джерела.
4. Політична влада в Україні: риси й особливості.
5. Влада як суспільний феномен.

Література

1. Авер'янов В.Б. Органи виконавчої влади в Україні / В.Б. Авер'янов. – К. : Ін Юре, 1997. – 47 с.
2. Гелей С.Д. Політологія : навч. посіб. / С.Д. Гелей, С.М. Рутар. – 6-те вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2007. – 309 с.
3. Групи інтересів та політичні відносини в публічній політиці: метод. реком. до практ. та семінар. занять / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, каф. політ. аналітики та прогнозування / уклад. І.В. Рейтерович. – К. : НАДУ, 2009. – 31 с.
4. Афонін Е.А. Концептуальні засади взаємодії політики й управління : навч. посіб. / Е.А. Афонін, Я.В. Бережний та ін. – К. : НАДУ, 2010. – 299 с.
5. Телешун С.О. Основи публічної політики та управління : навч. посіб. / С.О. Телешун, С.В. Ситник, І.В. Рейтерович. – К. : НАДУ, 2011. – 312 с.

6. Політологія у схемах, таблицях, визначеннях : навч. посіб. / за заг. ред. І.С. Дзюбка, Д.Т. Дзюбка та ін. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 178 с.
7. Ребкало В.А. Система стримувань і противаг у сфері державно-управлінських відносин: наук.-метод. рек. / В.А. Ребкало, В.А. Шахов. – К. : НАДУ, 2008. – 70 с.
8. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї : зб. наук. пр. / редкол.: М.І. Михальченко (голова) [та ін.]. – К., 2008. – Вип. 14. – 416 с.
9. Цветков В.В. Державне управління і політика : монографія / В.В. Цветков, В.М. Селіванов. – К. : Абрис, 2006. – 325 с.
10. Юрій М.Ф. Політологія : підручник / М.Ф. Юрій. – К. : Дакор : КНТ, 2006. – 416 с.

ТЕМА 4. ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА. ДЕРЖАВА В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА (2 години)

План семінару

1. Поняття політичної системи та механізм її функціонування.
2. Структура та функції політичної системи. Політичні інститути.
3. Типи політичних систем.
4. Природа, ознаки та функції держави. Устрій сучасної держави.
5. Громадянське суспільство та правова, соціальна держава.
6. Економічна, соціальна та національна політика держави.

Політична система – упорядкована, складна, багатогранна система державних і недержавних стосунків соціальних (суспільних та політичних) інститутів, що виконують певні політичні функції. Вона покликана відображати різноманітні інтереси соціальних груп, які безпосередньо або через свої організації і рухи справляють вплив на державну владу. Це поняття об'єднує різноманітні дії і взаємини: володарюючих груп і підвладних, таких, що управляють, і керованих, пануючих і підпорядкованих, теоретично узагальнює діяльність і взаємозв'язки організованих форм владо-відносин – державних та інших інститутів й установ, а також політичних цінностей і норм, що регулюють політичне життя членів даного суспільства. У межах окремих держав політичне життя найбільшою мірою проявляє себе як система, а політична система найповніше виявляє свою головну функцію – суспільної інтеграції. Тому поняття політична система застосовують для аналізу політичного життя в межах окремих держав.

Розглядаючи тему семінару, слід з'ясувати структуру та функції політичної системи. Особливу увагу потрібно приділити моделі політичної системи Д. Істона, визначити три підсистеми, з яких складається політична система: інституціональну, інформаційно-комунікативну та нормативно-регулятивну, також необхідно навести критерії, за якими виділяються типи політичних систем. На базі отриманих знань студенти мають надати розгорнуту характеристику політичної системи України.

Вивчаючи наступні питання семінару, студенти повинні ознайомитися з поняттям «держава». Держава – формальний інститут, який є способом організації політичної спільноти під управлінням уряду. Історія свідчить про багато-

манітність шляхів виникнення та розвитку держав у різних народів світу, що зумовило плюралізм теоретичних поглядів на саме поняття «держава», її місце та призначення в суспільстві. Для виявлення сутності держави студентами слід розібратися із змістом її важливіших ознак, дати відповідь на питання, які специфічні риси відрізняють державу від інших організацій та об'єднань у суспільстві, більш глибоко зрозуміти природу держави при вивченні причин її виникнення. Описуючи функції держави, студенти повинні надати свої коментарі з використанням прикладів, що стосуються сучасної практики впливу держави на життя суспільства. Студентам важливо з'ясувати для себе, що таке форма правління та форма державного устрою, які існують їх різновиди.

При відповіді на п'яте питання рекомендується визначити сутність та ознаки правової держави. Серед існуючих умов і передумов успішного формування і функціонування правової держави потрібно назвати наявність у країні громадянського суспільства. Громадянське суспільство має складну й плинну структуру: це – комплекс соціальних груп, приватних осіб, їх асоціацій та інститутів (включаючи сім'ю, школу, церкву, добровільні об'єднання за професійними, віковими, творчими та іншими інтересами, різноманітні клуби, спілки, товариства, громадські організації, рухи, політичні партії), взаємодія яких регулюється громадянським правом. Студенти повинні вияснити принципи співвідношення правової, соціальної держави та громадського суспільства в цілому.

Розглядаючи шосте питання, потрібно звернути увагу на основні напрями, цілі, пріоритети, принципи економічної, соціальної та національної політики держави, проаналізувати проблемні аспекти переходу від тоталітаризму до демократії.

Запитання для самоконтролю та самоперевірки

1. Що являє собою політична система суспільства?
2. Назвіть та охарактеризуйте типи сучасних політичних систем.
3. Що таке політичний інститут?
4. Які ви знаєте політичні інститути суспільства?
5. Дайте визначення держави.
6. Визначте місце й роль держави в політичному житті та в політичній системі суспільства.
7. Які ви знаєте теорії походження держави?
8. Назвіть основні ознаки та функції держави.
9. Дайте характеристику форми державного правління.
10. Назвіть основні принципи правової держави.

Дайте відповіді на тестові завдання

1. Який із компонентів політичної системи є головним, системоутворюючим:

- а) політичні інститути;
- б) політична свідомість;
- в) політична влада;
- г) політичні норми.

2. Державний суверенітет – це:

- а) право народу на створення своєї держави;
- б) існування громадян для блага держави;

- в) верховенство держави на своїй території;
- г) незалежність держави від інших держав у зовнішньополітичній сфері.

3. Хто формує політичну систему країни:

- а) народ;
- б) політичні партії;
- в) суб'єкти політичної влади за підтримки народу;
- г) політична система формується спонтанно.

4. Яка форма держави є союзом самостійних держав, створеним для здійснення конкретних спільних цілей:

- а) федерація;
- б) унітарна держава;
- в) конфедерація;
- г) союз.

5. Який із названих інститутів не є власне політичним:

- а) профспілки;
- б) парламент;
- в) правляча коаліція;
- г) політичні партії.

6. Яка з функцій політичної системи є базовою:

- а) представницька;
- б) владно-політична;
- в) правова;
- г) управлінська.

7. Національний суверенітет – це:

- а) право на свободу вибору соціального ладу;
- б) право на територіальну цілісність;
- в) право на економічну цілісність;
- г) право на свободу політичного ладу.

8. Які з перерахованих держав є федеративними:

- а) Франція;
- б) США;
- в) Англія;
- г) Казахстан.

9. Держава, адміністративно-територіальні одиниці якої не володіють суверенітетом, – є:

- а) федерацією;
- б) унітарною державою;
- в) конфедерацією;
- г) співдружністю.

10. Політична система здійснює такі функції:

- а) правотворчу;
- б) інформаційно-владну;
- в) управління медіа-корпораціями;
- г) усі відповіді правильні.

Теми рефератів, повідомлень, доповідей

1. Політична система США.
2. Форми державного устрою та їх характеристика.
3. Інститут президентства в сучасному світі.
4. Українська державність: сучасні проблеми й перспективи.
5. Представницькі інститути влади.

Література

1. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. № 2 (34) / редкол.: В.В. Корженко (голов. ред.) [та ін.]. – Х. : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – 486 с.
2. Гелей С.Д. Політологія : навч. посіб. / С.Д. Гелей, С.М. Рутар. – 6-те вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2007. – 309 с.
3. Афонін Е.А. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики / Е.А. Афонін, Л.В. Гонюкова, Р.В. Войтович. – К. : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. – 160 с.
4. Держава і громадянин: шлях до співпраці : наук.-метод. матеріали з питань орг. громад. слухань / уклад.: Е.А. Афонін, Л.В. Гонюкова. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – 84 с.
5. Праця та соціальна політика в Україні: аналіт.-стат. зб. / уклад.: В.М. Руденко, І.Ф. Гнибіденко та ін. – К. : Соцінформ, 1998. – 159 с.
6. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави : навч. посіб. / С.Г. Рябов. – К. : Тандем, 1996. – 239 с.
7. Скрипнюк О.В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики. До 10-річчя незалежності України : монографія / О.В. Скрипнюк. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000. – 600 с.
8. Скуратівський В. Соціальна політика : навч. посіб. / В. Скуратівський, Е. Лібанова, О. Палій. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 360 с.
9. Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. Вип. 2 (25) / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. / редкол.: В.В. Говоруха (голов. ред.) [та ін.]. – Х. : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – 467 с.
10. Юрій М.Ф. Політологія : підручник / М.Ф. Юрій. – К. : Дакор : КНТ, 2006. – 416 с.

ТЕМА 5. СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ ТА ЙОГО ТИПИ (2 години)

План семінару

1. Поняття політичного режиму.
2. Тоталітарний політичний режим.
3. Авторитарний політичний режим.
4. Демократичний політичний режим.

Політичний режим – це сукупність властивих для певного типу держави політичних відносин, засобів і методів реалізації влади, наявних стосунків між державною владою та суспільством, панівних форм ідеології, соціальних і класових взаємовідносин, стану політичної культури суспільства. Політичний режим динамічне явище. У жодній країні він не може залишатися незмінним. Оскільки режим залежить від соціальної бази й методів здійснення державної влади, а також від характеру влади безпосередньо пануючої групи, то зміна кожного із цих чинників неминуче вносить певні зміни в характер політичного режиму або

навіть може спричинити зміну режиму. Тому, щоб визначити політичний режим будь-якої країни, до уваги слід брати конкретно-історичний етап її розвитку. Основне значення для встановлення характеру режиму мають властива йому соціальна база та наявність безпосередньо владної структури. Саме від них залежать засоби й методи здійснення влади, властиві тому чи іншому режиму. Визначаючи політичний режим, треба відповісти на питання, завдяки чому та яким чином іде досягнення владою цілей суспільства, а також які саме ці цілі.

Розглядаючи друге питання, потрібно з'ясувати визначення тоталітаризму, згадати тоталітарні ідеї в історії політичної теорії і практики, виявити першоджерела тоталітарної моделі. Вивчаючи умови виникнення тоталітаризму, важливо звернути увагу на фактори психологічного, соціально-економічного, політичного плану. Студенти повинні знати головні ознаки та різновиди тоталітаризму.

Щодо авторитарного режиму, слід також виявити його особливості та різницю з тоталітарним режимом. Авторитаризм звичайно розглядається як тип режиму, який займає проміжне положення між тоталітаризмом і демократією.

Демократія – правління народу, обране народом, для народу (*Авраам Лінкольн*). Демократія асоціюється зі свободою, рівністю, справедливістю, дотриманням прав людини, участю громадян в управлінні. Тому демократію як політичний режим прийнято протиставляти авторитарним, тоталітарним та іншим диктаторським режимам. Розглядаючи демократію, важливо відмітити її позитивні й негативні сторони та звернути увагу на реальну й ідеальну демократію, охарактеризувати практику існування сучасного демократичного режиму, розкрити основні способи (форми) реалізації демократії.

Запитання для самоконтролю та самоперевірки

1. Які критерії визначають зміст політичного режиму?
2. У чому суть тоталітаризму?
3. Що являє собою авторитарний політичний режим?
4. Чим відрізняється авторитарний політичний режим від тоталітарного?
5. У чому суть ліберального політичного режиму?
6. Які значення має термін «демократія»?
7. Які принципи демократії ви знаєте?
8. У чому суть політичного демократичного режиму?
9. Назвіть політичні типи демократії.
10. Чим характеризується політичний режим сучасної України?

Дайте відповіді на тестові завдання

1. Яка з рис політичного життя властива тоталітаризму:

- а) монополізація влади єдиною партією, її зрощення з державним апаратом;
- б) відсутність офіційної політичної ідеології;
- в) контроль громадянського суспільства за діяльністю державних органів;
- г) пріоритет прав людини над правами держави.

2. У якій з європейських країн уперше в історії встановлено тоталітарний режим:

- а) Німеччині;
- б) Італії;
- в) Іспанії;

г) Румунії.

3. Риси якого політичного режиму є домінуючими в Україні:

- а) тоталітарного;
- б) авторитарного;
- в) демократичного;
- г) анархічного.

4. Авторитарний політичний режим – це:

- а) влада народу;
- б) влада НАТО;
- в) влада однієї особи чи групи осіб;
- г) монопольна влада однієї партії.

5. Яка з гілок влади є домінуючою в умовах авторитарного політичного режиму:

- а) законодавча;
- б) виконавча;
- в) судова;
- г) ЗМІ.

6. Автором терміна тоталітаризм щодо характеристики політичного режиму є:

- а) Б. Муссоліні;
- б) Д. Джентілі;
- в) К. Фрідріх;
- г) Й. Сталін.

7. Яка риса властива авторитаризму:

- а) існування єдиної загальнообов'язкової ідеології;
- б) однопартійна система;
- в) відсутність реальної опозиції;
- г) повний контроль держави над економікою.

8. Яке з положень характеризує тільки демократичний політичний режим:

- а) регламентація всіх сфер суспільного життя;
- б) існування єдиної демократичної ідеології;
- в) реалізація принципу розподілу влади;
- г) багатопартійність.

9. Яка з названих рис не належить до демократичних політичних режимів:

- а) усі демократичні режими допускають існування реальної опозиції до влади;
- б) усі демократичні режими характеризуються розподілом влади;
- в) для демократичних режимів характерний федеративний державний устрій;
- г) усі демократичні режими гарантують права та свободи громадян.

10. Прагнення контролювати не лише громадську й політичну активність, але й приватне життя громадян властиве режиму:

- а) тоталітарному;
- б) авторитарному;
- в) тоталітарному й авторитарному;
- г) жодному з перерахованих.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Сучасні концепції демократії.

2. Тоталітаризм в Європі ХХ століття.
3. Демократія як форма політичного життя.
4. Різновиди авторитарного режиму.
5. Проблеми переходу від тоталітаризму до демократії.

Література

1. Газарян А. Некоторые теоретические предпосылки и проблемы организации местного самоуправления в посттоталитарном обществе / А. Газарян ; Центр исслед. проблем самоуправления. – Клайпеда : [б. и.], 1992. – 29 с.
2. Ганжа О.І. Опір селян становленню тоталітарного режиму в УСРР / О.І. Ганжа. – К. : Ін-т історії України, 1996. – 42 с.
3. Основи демократії : посібник / за заг. ред. А. Колодій ; кол. авт.: М. Бессонова [та ін.]. – К. : Вид-во «Ай Бі», 2002. – 680 с.
4. Майер Т. Демократический социализм – социальная демократия: введение / Т. Майер. – К. : Основ. цінності, 2000. – 188 с.
5. Політична історія України : посібник / за ред. В.І. Танцюри. – К. : Вид. центр «Акад.», 2002. – 488 с.
6. Полохало В. Політологія посткомунізму: політичний аналіз посткомуністичних суспільств : монографія / В. Полохало, Є. Бистрицький. – К. : Політ. думка, 1995. – 363 с.
7. Практикум з політології : навч. посіб. / за заг. ред. Ф.М. Кирилюка. – К. : Комп'ютерпрес, 2003. – 622 с.
8. Розвиток демократії в Україні : матеріали міжнар. наук. конф., 29 верес. – 1 жовт. 2000 р., Київ / ред. В. Заблоцький, М. Пірен та ін. – К. : Центр освіт. ініціатив, 2001. – 792 с.
9. Рябов С.Г. Державна влада: проблеми авторитету й легітимності : монографія / С.Г. Рябов. – К. : НІСД, 1996. – 117 с.
10. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки) / П.П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2002. – 575 с.

ТЕМА 6. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ, ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНІ ОБ'ЄДНАННЯ ТА РУХИ *(2 години)*

План семінару

1. Виникнення та еволюція політичних партій.
2. Сучасні партійні системи та їх різновиди.
3. Поняття громадсько-політичної організації та рухи, їх відмінність.
4. Етапи становлення та сутність партійної системи сучасної України.

Вивчення теми слід розпочати з характеристики виникнення та еволюції політичних партій, визначення понять «політична партія», «партійна система». Політична партія – це організована група громадян, що виражає інтереси тих чи інших соціальних верств і прагне до реалізації своєї мети шляхом боротьби за державну владу та її використання. Партія має ідеологію, політичну платформу, організаційну структуру, певні методи й засоби діяльності, соціальну базу, електорат (виборців, які голосують за неї). Основний зміст діяльності будь-якої політичної партії – здобути політичну владу в державі та реалізовувати свої програмні цілі – економічні, політичні, ідейно-теоретичні, моральні за допомо-

гою законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Програмні цілі політичні партії проводять у життя через ідейно-політичну, організаційну, пропагандистську, державну, коли оволодівають державною владою, діяльність, виробляючи стратегію й тактику своєї поведінки на різних історичних етапах розвитку й за різних політичних умов. Особливу увагу слід приділити визначенню сучасних партійних систем та їх різновидів.

Розглядаючи третє запитання, потрібно з'ясувати, що таке громадсько-політичні організації та рухи, вивчити їх класифікацію. Громадсько-політичні організації та рухи – це добровільні об'єднання громадян, які виникають згідно з видами діяльності, соціальної активності й самодіяльності для задоволення й захисту їхніх багатогранних інтересів і запитів, діють відповідно до завдань і цілей, закріплених в їхніх статутах. Громадські організації та рухи можна класифікувати за інтересами чи діяльністю: за економічними інтересами, зокрема, можна вирізнити організації підприємців, що працюють за наймом, селян, представників вільних професій, кооперативи, споживчі спілки; за суспільно-політичними інтересами розрізняють організації культурного, гуманітарного напрямів, релігійні; за методами діяльності та правового статусу: легальні й офіційні, напівлегальні та неформальні (наприклад, масонська ложа); за місцем діяльності, за місцем докладання сил у структурі політичної влади: лобі, самоврядні організації, які добиваються урядових дотацій; за видами діяльності: економічні, наукові й науково-технічні, опікунські, національні, конфесійні, оборонні, спортивні й туристські та ін.

Вивчаючи цю тему, особливу увагу слід приділити етапам становлення та сутності партійної системи сучасної України. Важливо з'ясувати для себе головну роль багатопартійності та наявності активних груп інтересів для успіху демократичного розвитку України.

Запитання для самоконтролю та самоперевірки

1. Що являє собою політична партія?
2. Які функції виконує політична партія?
3. Назвіть основні типи політичних партій.
4. Що таке партійна система?
5. Які типи партійних систем ви знаєте?
6. Що являє собою група інтересів?
7. Які ви знаєте різновиди груп інтересів?
8. Що таке кадрова та масова партія?
9. Що означає вираз «відсотковий бар'єр»?
10. Чим відрізняється партія від суспільної організації або суспільного руху?

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Опозиція та її роль у політичному житті.
2. Партійні орієнтації українського електорату.
3. Профспілки та політичні партії: проблеми взаємодії.
4. Виборча система України.
5. Економічні основи багатопартійності.

Дайте відповіді на тестові завдання

1. Ідеологічною основою партій якого політичного напрямку є космополітизм:

- а) консерватизму;
- б) екстремізму;
- в) соціалізму;
- г) лібералізму.

2. Однопартійна система є ознакою:

- а) авторитарного режиму;
- б) ліберального режиму;
- в) тоталітарного режиму;
- г) демократичного режиму.

3. Чим відрізняються партії від інших політичних інститутів:

- а) масовістю;
- б) організованістю;
- в) боротьбою за владу;
- г) членськими внесками.

4. За місцем у системі державної влади партії поділяються на:

- а) кадрові та масові;
- б) ліберальні й консервативні;
- в) правлячі й опозиційні;
- г) реакційні та нерекційні.

5. Яка з функцій партії виражає її політичну суть:

- а) ідеологічна;
- б) відстоювання соціальних інтересів;
- в) здобуття та збереження політичної влади;
- г) поліпшення соціального статусу своїх членів.

6. Багатопартійна система є ознакою:

- а) ліберального режиму;
- б) авторитарного режиму;
- в) теократичного авторитарного режиму;
- г) демократичного режиму.

7. Партія, на відміну від громадської організації, є суб'єктом:

- а) політичного процесу;
- б) політичного управління;
- в) лобіювання професійних інтересів;
- г) усі відповіді правильні.

8. Олігархічна модель партії на відміну від демократичної передбачає:

- а) спеціалізацію партійних функцій;
- б) гнучкий мотиваційний механізм для здобуття політичної кар'єри;
- в) ідеологічну еклектичність;
- г) відкриту конкуренцію за партійне лідерство.

9. Якому політичному режимові притаманний плюралізм партій:

- а) авторитарному;
- б) демократичному;
- в) тоталітарному;

г) фашистському.

10. Основна мета партії – це:

- а) завоювання і здійснення влади;
- б) повалення існуючої політичної системи;
- в) пропаганда ідеології;
- г) завоювання і визнання свого авторитету.

Література

1. Білоус А.О. Політичні об'єднання України / А.О. Білоус. – К. : Україна, 1993. – 107 с.
2. Гонюкова Л.В. Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз : монографія / Л.В. Гонюкова. – К. : НАДУ, 2009. – 390 с.
3. Політична культура і політичні партії України. Уряду України. Президенту, законодавчій, виконавчій владі : аналіт. розробки, пропоз. наук. та практ. працівників. Т. 6 / кол. авт.: А.І. Комарова (кер.) [та ін.]. – К. : НДІ «Пробл. Людини», 1997. – 598 с.
4. Політичні партії – провідний чинник розвитку політичної системи в Україні : матеріали «круглого столу», 28 січ. 2004 р., Київ / наук. ред. О. Литвиненко. – К. : НІСД, 2004. – 65 с.
5. Афонін Е.А. Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації : навч. посіб. / Е.А. Афонін, Ю.С. Ганжуров. – К. : Парлам. вид-во, 2008. – 412 с.
6. Політичні структури та процеси в сучасній Україні: політологічний аналіз : монографія / кол. авт.: Ф.М. Рудич (кер.) [та ін.] ; [редкол.: Ф.М. Рудич (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1995. – 266 с.
7. Український парламентаризм: історія і сучасність / редкол.: Л. Кравчук (шеф-ред.), Ю. Буряк (голов. ред.) [та ін.]. – К., 1998. – 380 с.
8. Рудич Ф.М. Політологія : підручник / Ф.М. Рудич. – К. : Либідь, 2004. – 480 с.
9. Шайгородський Ю. Трансформація політичних цінностей у світлі української багатопартійності / Ю. Шайгородський, К. Меркотан // Політичні партії України : у 3 т. / уклад.: Ю. Шайгородський. – К., 2005. – Т. 1. – С. 6–31.
10. Шведа Ю.Р. Теорія політичних партій і партійних систем : навч. посіб. / Ю.Р. Шведа. – Л. : Тріада плюс, 2004. – 523 с.

ТЕМА 7. ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА ТА ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО **(2 години)**

План семінару

1. Еліти в політиці: поняття та еволюція теорії.
2. Типологія політичних еліт.
3. Політичне лідерство як явище: соціально-психологічний і соціально-політичний аспекти.
4. Концепції політичного лідерства та його типологія.
5. Проблеми становлення інститутів політичних еліт і політичного лідерства в Україні.

Починаючи вивчати цю тему, треба відмітити, що інтерес до феноменів політичної еліти й політичного лідерства та перші спроби їхнього тлумачення сягають глибокої давнини. Систематичне осмислення, найвищий рівень обґрунтування та практичне застосування теоретичних узагальнень щодо них припадають на ХХ ст. Висновки вчених-політологів, а також суспільно-політична

практика виникнення й функціонування політичних еліт і політичного лідерства засвідчують, що вони – реальність нинішнього і, вірогідно, наступних етапів розвитку людської цивілізації. До еліти належить група, що має яскраві та максимально виражені риси, які оцінюються як найвищі за тією чи іншою шкалою вимірювання. Для політичної еліти важливі політико-управлінські якості, адже вона безпосередньо бере участь у прийнятті та здійсненні рішень, пов'язаних із використанням державної влади або впливом на неї. При вивченні теми потрібно навести типологію політичних еліт.

Розглядаючи наступне запитання, слід згадати матеріал з історії політичної думки. Є декілька підходів до визначення того, що таке лідерство. Загально його можливо охарактеризувати як постійний пріоритетний вплив визначеної особистості на все суспільство, організацію, групу. У цьому питанні треба відповісти, яким повинен бути лідер та які функції в суспільстві він виконує, розкрити зміст концепцій політичного лідерства. Щодо типології лідерів – слід розглянути авторитарне та демократичне лідерство, традиційне, харизматичне, раціонально-легальне та ін.

Вивчаючи останнє запитання семінару, слід звернути увагу на проблеми становлення інститутів політичних еліт і політичного лідерства в Україні. Сьогодні в державі формується загальнонаціональна система політичного лідерства, що має базуватися на набутому політичному (соціокультурному) досвіді всіх попередніх епох, кожна з яких збагатила вітчизняну політичну історію. Зміна змісту та функцій політичного лідерства (керівництва), його моделі визначається динамікою суспільних перетворень і конкретною історичною ситуацією. Подальший розвиток України (не лише в політичній сфері) багато в чому залежить від побудови адекватної системи політичного лідерства, яка на сучасному етапі відповідає б нагальним потребам українського суспільства.

Запитання для самоконтролю та самоперевірки

1. Що таке лідерство взагалі?
2. Що таке політичне лідерство?
3. Назвіть основні концепції політичного лідерства.
4. Назвіть типи політичного лідерства.
5. Перерахуйте основні функції політичного лідерства.
6. Розкрийте роль політичних лідерів у сучасному суспільстві.
7. У чому полягає суть теорії політичних еліт Г. Москі та В. Парето?
8. Які ви знаєте тенденції розвитку політичної еліти?
9. Розкрийте умови недопущення деспотизму та культу особистості.
10. Порівняйте ситуаційну й психологічну теорії політичного лідерства.

Дайте відповіді на тестові завдання

1. Яка з перерахованих ознак характеризує популістського лідера:

- а) професіоналізм і високий інтелект;
- б) сила волі;
- в) здатність генерувати ідеї і сприймати чужі;
- г) необґрунтовані обіцянки, демагогічні гасла.

2. Яка з названих функцій характерна для правлячої еліти:

- а) висловлення соціального невдоволення;
- б) безпосереднє здійснення влади;
- в) висунення альтернативних законопроектів;
- г) формування тіньового уряду.

3. Який тип еліти властивий тоталітарним режимам:

- а) «еліта крові»;
- б) легітимна еліта;
- в) номенклатура;
- г) аристократія.

4. Визначте рису, непритаманну «закритій» еліті:

- а) повага до громадської думки;
- б) відданість системі, правлячій партії;
- в) формування шляхом відбору кандидатур вищим керівництвом країни;
- г) некритичне сприйняття директив, спущених згори.

5. Визначте рису, непритаманну «відкритій» політичній еліті:

- а) множинність і конкурентність еліт;
- б) ініціативність;
- в) прийняття на посаду тільки через прихильність вищого начальства;
- г) розмитість меж між елітою та не елітою.

6. Політична еліта на відміну від економічної еліти:

- а) здійснює управління великими корпораціями;
- б) забезпечує макроекономічну стабільність;
- в) здійснює управління фондовим ринком;
- г) визначає стратегію розвитку фірми.

7. Згідно з плюралістичною теорією еліт, елітарна приналежність, як правило, визначається:

- а) багатством;
- б) знатним походженням;
- в) професіоналізмом;
- г) етнічним походженням.

8. Лідером вважається особа, яка:

- а) здійснює керівництво організацією;
- б) має вагомий вплив на людей, але формально не здійснює управління;
- в) поєднує керівний статус із лідерськими рисами;
- г) усі відповіді правильні.

9. Лідер, як правило, на відміну від вождя:

- а) виражає інтереси всього народу;
- б) здійснює керівництво партією, яка очолює державу;
- в) має перевагу завдяки харизмі, а не професійним якостям;
- г) перебуває в постійній конкуренції за лідерські позиції.

10. Лідер, за К. Марксом, виражає:

- а) інтереси партії;
- б) інтереси нації;
- в) інтереси держави;

г) інтереси класу.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Біля витоків елітизму: Г. Моска, В. Парето, Р. Міхельс.
2. Лобізм у політичному житті сучасного суспільства.
3. Харизматичне лідерство.
4. Політичні портрети сучасних українських лідерів.
5. В. Липинський і Д. Донцов про роль і місце еліти в українському державотворенні.

Література

1. Воронько О.А. Керівні кадри: державна політика та система управління : навч. посіб. / О.А. Воронько. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 156 с.
2. Бортніков В.І. Політична участь і демократія: українські реалії : монографія / В.І. Бортніков. – Луцьк : Вежа, 2007. – 522 с.
3. Давидова В.П. Управлінська еліта. Професійне навчання : навч.-метод. посіб. / В.П. Давидова, А.О. Леонова. – К., 2004. – 422 с.
4. Кухта Б. Політичні еліти і лідери / Б. Кухта, Н.Теплоухова. – 2-ге вид.– Львів : Кальварія, 1996. – 224 с.
5. Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. пр. / редкол.: В. Мартиненко (голов. ред.) [та ін.]. – Х. : ДокНаукДержУпр, 2010. – Вип. 3–4 – 430 с.
6. Роль еліт у трансформаційному суспільстві : матеріали засід. «круглого столу», 16 квіт. 2003 р., Київ / [О.В. Литвиненко, В.М. Паламарчук, С.О. Янішевський та ін.]. – К. : НІСД, 2003. – 95 с.
7. Рудич Ф.М. Політологія : підручник / Ф.М. Рудич. – К. : Либідь, 2004. – 480 с.
8. Українська еліта та її роль в державотворенні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 18–19 трав. 2000 р., Київ / редкол.: В.М. Князев та ін. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 205 с.
9. Формування й оновлення політико-управлінської еліти в сучасній Україні : зб. наук. пр. / за заг. ред. М.І. Пірен. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 204 с.
10. Якубовський О.П. Політичне лідерство та політичні еліти : навч. метод. посіб. / О.П. Якубовський. – К. : ВІПОЛ, 1997. – 72 с.

ТЕМА 8. ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ, КУЛЬТУРИ Й ІДЕОЛОГІЇ (2 години)

План семінару

1. Політична культура: структура, функції та особливості.
2. Політична свідомість як елемент політичної культури.
3. Сутність політичної ідеології, її структура й функції.
4. Політична культура сучасного українського суспільства.

Вивчення теми слід розпочати з характеристики змісту поняття «політична культура». Політична культура – це сукупність соціально-психологічних настанов, цінностей і зразків поведінки соціальних верств, окремих громадян, які стосуються їх взаємодії з політичною владою. Політична культура охоплює рівень знань та уявлень про політику, емоційне ставлення до неї, що мотивує політичну поведінку громадян. Цей політичний феномен включає до себе політичну культуру свідомості, політичну культуру поведінки та політичну культуру

туру функціонування політичних інститутів. Студентам треба відрізнити політичну культуру особистості та суспільства, визначити, що таке субкультура.

Політична свідомість становить відображення соціальною групою дійсності через призму колективних інтересів, вимірювання групових потреб з точки зору їх впливу на суспільство, на все соціальне ціле. Людина усвідомлює своє ставлення до тієї чи іншої соціальної групи, до влади та її проявів, визначається із своїми політичними позиціями. На цій основі й виникає політична свідомість. Вона має свої рівні та виконує важливі функції, які треба розкрити в цьому питанні. Серед форм політичної свідомості особливу увагу слід приділити масовій свідомості та політичній ідеології. Остання в загальному питанні є доктриною, що обґрунтовує притягання тієї чи іншої групи на владу та її використання й передбачає стратегію політичних дій у цьому напрямі.

Особливу увагу потрібно приділити сутності та функціям політичної ідеології. Політична ідеологія – система концептуально оформлених уявлень, ідей і поглядів на політичне життя, яка відбиває інтереси, світогляд, ідеали, настрої людей, класів, націй, суспільства, політичних партій. Політична ідеологія може розглядатися як форма суспільної свідомості та як явище культури. Політична ідеологія виконує низку функцій, серед яких: захисна, що передбачає захист інтересів та ідеалів класу (групи); пізнавальна – «озброєння» громадян знаннями про політичну дійсність, сприяння зростанню їхньої політичної культури; соціально-регулююча – допомагає формуванню і координуванню відносин між соціальними спільнотами за певними принципами, впливає на реалізацію соціально-економічних, політичних та інших програм розвитку суспільства, на політичну активність і соціальний вибір громадян та ін.

Уся сукупність знань, одержаних за цією темою, надасть студентам змогу краще розібратися в специфіці політичної культури сучасного українського суспільства, визначити її рівень. Особливу увагу треба приділити характеристиці політичної участі, ціннісним орієнтаціям, якими керуються люди в питаннях політичного вибору, згадати про найбільш важливі політичні події сучасності в цьому плані.

Запитання для самоконтролю та самоперевірки

1. Що таке політична свідомість?
2. Що таке масова свідомість та чим вона відрізняється від звичайної свідомості?
3. Що таке політична ідеологія? Дайте визначення і розкрийте місце й роль ідеології в суспільній свідомості.
4. Які функції виконує політична ідеологія?
5. Назвіть основних носіїв політичної свідомості.
6. Дайте визначення політичної соціалізації.
7. Назвіть характерні риси й особливості політичної культури українського суспільства.
8. Яку роль відіграють політична культура суспільства й система політичної соціалізації у формуванні політичних поглядів і орієнтації молоді?
9. Через які причини й чинники в людей виникають різні політичні орієнтації?
10. Чим відрізняється політична культура суспільства від загальної культури людства?

Дайте відповіді на тестові завдання

- 1. Які з названих структурних блоків не належать до політичної культури:*
а) пізнавальний (уявлення, міфи тощо);

- б) нормативно-оцінний (цінності, норми, переконання та ін.);
- в) інституційний (традиційні політичні інституції, форми й методи їх діяльності);
- г) комунікативний (ЗМІ, інтернет тощо).

2. Яка ідеологія несумісна з демократією:

- а) лібералізм;
- б) націонал-соціалізм;
- в) соціал-демократія;
- г) комунізм.

3. Що таке політичне самовідчуження:

- а) політична пасивність громадян;
- б) заборона політичної діяльності;
- в) байдужість громадян до політичних процесів;
- г) добровільне нехтування громадян своїми політичними правами й свободами.

4. Яке з визначень розкриває сутність політичної ідеології:

- а) система ідей, що відображають інтереси великих суспільних груп;
- б) система знань про політичне життя країни;
- в) ідеї, що відображають програмні цілі партії;
- г) об'єктивні знання про політичну сферу суспільного життя.

5. Назвіть складову політичної ідеології:

- а) політичні архетипи;
- б) політичні символи;
- в) політичні доктрини;
- г) політичні почуття.

6. Що на погляд Г. Алмонда являє собою політична культура:

- а) сукупність суспільно-політичних цінностей;
- б) політичні традиції народу;
- в) політичні орієнтації громадян;
- г) принципи й форми політичної діяльності.

7. Яка з названих функцій не властива політичній культурі:

- а) розподільча;
- б) ідентифікаційна;
- в) комунікативна;
- г) інтегративна.

8. Які з названих політичних явищ є елементом політичної культури особи:

- а) політичні інтереси;
- б) політичні переконання та ідеали;
- в) політичні права громадянина;
- г) його політичні обов'язки.

9. Що таке політична субкультура:

- а) заборонені державою політичні традиції та символи;
- б) культура різних історичних епох;
- в) культура певної суспільної групи, яка істотно відрізняється від домінуючої політичної культури;

г) політична культура, яка має цінності й орієнтації, протилежні до офіційно санкціонованих державою.

10. Для тоталітарної політичної культури суспільства характерні:

- а) згода різних елементів суспільства щодо цінностей (гомогенність);
- б) установка на політичну партію;
- в) визнання культури сильної влади;
- г) визнання священного характеру влади.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Концепція політичної культури Г. Алмонда.
2. Порівняльний аналіз політичних культур: Захід – Схід – Україна.
3. Політична культура українського суспільства: традиції та інновації.
4. Особливості молодіжної політичної субкультури.
5. Форми політичної соціалізації студентської молоді.

Література

1. Алмонд А. Гражданская культура и стабильность демократии / А. Алмонд, С. Верба // Политические исследования. – 1992. – № 4. – С. 122–134.
2. Вонсович Г.Б. Політичний міф як чинник формування політичної свідомості / Г.Б. Вонсович // Проблеми сучасної психології. – 2010. – Вип. 7. – С. 106–115.
3. Карнаух А. Формування політичної культури молоді на сучасному етапі / А. Карнаух // Людина і політика. – 2004. – № 5. – С. 134–139.
4. Лісовий В. Культура – ідеологія – політика / В. Лісовий. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги. – 1997. – 352 с.
5. Матвієнків С.М. Політична свідомість: суть та умови її формування в процесі державотворення в Україні : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Матвієнків Світлана Миколаївна ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2000. – 194 арк.
6. Пахомов Ю. Політична культура посттоталітарної доби / Ю. Пахомов // Політологічні читання. – 1992. – № 2. – С. 40–51.
7. Пірен М.І. Основи політичної психології : навч. посіб. / М.І. Пірен. – К. : Міленіум, 2003. – 413 с.
8. Рудакевич О. Політична культура України: руйнація та шляхи відродження / О. Рудакевич // Розбудова держави. – 1995. – № 10. – С. 25–35.
9. Рудич Ф.М. Політологія : підручник / Ф.М. Рудич. – К. : Либідь, 2004. – 480 с.
10. Якубовський О.П. Політичне лідерство та політичні еліти : навч. метод. посіб. / О.П. Якубовський. – К. : ВПОЛ, 1997. – 72 с.

ТЕМА 9. СВІТОВІ ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНІ ДОКТРИНИ (2 години)

План семінару

1. Ідеологічна основа соціал-демократії.
- [2. Лібералізм та неолібералізм.](#)
- [3. Консерватизм і його різновиди.](#)

Політична ідеологія є однією з найвпливовіших форм політичної свідомості. Вона реалізується в доктринах, які виправдовують прагнення певних суспільних сил до завоювання та використання влади й намагаються відповідно

до цього підпорядкувати громадську думку. Кожна з політичних доктрин не лише містить певні політичні цінності й орієнтири стосовно оптимізації різних сфер суспільного життя, а й намагається пропагувати свої цілі та ідеали, вимагає цілеспрямованих дій громадян щодо досягнення певної мети. Вивчаючи цю тему, студенти повинні виявити історичні аспекти розвитку тієї чи іншої доктрини, використовувати матеріал з політичної думки минулого та сучасності, уміти порівнювати різні течії, давати їм раціонально-критичну оцінку.

При розгляді теми потрібно з'ясувати, які критерії класифікацій ідеологій існують у сучасній науці, проаналізувати та порівняти сьгоднішні ідеологічні течії: лібералізм, консерватизм, соціал-демократія, комунізм, фашизм та ін.

Ідеологічною основою соціал-демократії є доктрина демократичного соціалізму, основними цінностями якого проголошені: свобода, рівність, соціальна справедливість і солідарність. Вирішальною умовою утвердження соціалізму й самою його суттю соціал-демократи вважають здійснення справжньої демократії в усіх сферах життя суспільства – політичній, економічній і соціальній. Кінцева мета, яку проголошують прихильники цієї течії, полягає в досягненні соціальної демократії, тобто в забезпеченні всіх соціальних прав трудящих (право на працю, освіту, відпочинок, лікування, житло, соціальне забезпечення), у ліквідації всіх форм пригнічення, дискримінації, експлуатації людини людиною, у гарантії всіх умов для вільного розвитку кожної особистості як вимоги вільного розвитку всього суспільства.

Лібералізм – у широкому значенні – це інтелектуальна й моральна установка на таку організацію громадського життя, яка побудована на визнанні політичних й економічних прав індивіда в границях, установлених дією законів, які розуміються як узагальнення природних потреб нормальних цивілізованих людей. У цьому значенні лібералізм став домінуючим типом політичної культури Заходу. Ідейно-моральне ядро «класичного» лібералізму утворили такі положення: абсолютна цінність людської особистості й споконвічна рівність усіх людей; автономія індивідуальної волі; сутнісна раціональність і добротність людини; існування певних невідчужуваних прав людини, таких як право на життя, свободу, власність; державотворення на основі загального консенсусу та з єдиною метою зберегти й захистити природні права людини; договірний характер відносин між державою й індивідом; верховенство закону як інструмента соціального контролю; обмеження обсягу та сфер діяльності держави; захищеність, насамперед, від державного втручання в приватне життя людини й свободу її дій (у рамках закону) у всіх сферах громадського життя. При вивченні цього питання студентам потрібно порівняти сутність класичного лібералізму та неолібералізму.

Консерватизм у політиці можна трактувати як переконання і заходи для зміцнення підвалин існуючого соціального життя, стабільних державних порядків, збереження загальноприйнятих моральних звичаїв і моральних норм, підтримка авторитету й традиції. Розглядаючи зазначене питання, потрібно охарактеризувати різновиди консервативної ідеології: традиціоналізму, лібертаризму й неоконсерватизму.

Студентам важливо звернути увагу на те, як сьогодні в суспільній практиці знаходять своє відображення різні ідеї та течії. Варто згадати матеріал, що

вже вивчений, особливо відносно політичних партій і груп інтересів, політичної свідомості й політичної культури суспільства.

Запитання для самоконтролю та самоперевірки

1. У чому полягає суть традиційного та нового консерватизму?
2. У чому полягає суть сучасного лібералізму?
3. Соціально-політичні концепції комуністичного та соціал-демократичного рухів.
4. Соціально-політичні ідеї анархізму, троцькізму та «нових лівих».
5. Що являють собою концепції постіндустріального суспільства та соціальної держави?
6. Як пов'язані політика та релігія?
7. Дайте характеристику соціально-політичній доктрині католицизму.
8. Розкрийте особливості соціально-політичної доктрини православ'я.
9. Розкрийте зміст соціальної ідеології ісламу та її вплив на політику.
10. Яка з ідеологій, на вашу думку, найбільше потрібна сучасній Україні?

Дайте відповіді на тестові завдання

1. Які з названих цінностей властиві лібералізму:

- а) суспільна власність, рівність, народовладдя;
- б) приватна власність, парламентаризм, плюралізм;
- в) культ традицій, приватна власність, елітизм;
- г) свобода, справедливість, солідарність, соціальне партнерство.

2. Вихідною тезою цієї ідеології є положення про священність і невідчужуваності природних прав і свобод особистості:

- а) консерватизм;
- б) лібералізм;
- в) комунізм;
- г) соціал-демократизм.

3. Базовими цінностями якої із зазначеної ідеології є порядок, стабільність і традиціоналізм:

- а) консерватизму;
- б) лібералізму;
- в) комунізму;
- г) соціал-демократизму.

4. Цей тип ідеології опирається на ідею расової переваги, національної ідентичності:

- а) комунізм;
- б) фашизм;
- в) соціал-демократизм;
- г) лібералізм.

5. Які з названих цінностей належать до соціал-демократичної ідеології:

- а) суспільна власність, рівність, народовладдя;
- б) приватна власність, парламентаризм, плюралізм;
- в) культ традицій, приватна власність, елітизм;
- г) свобода, справедливість, солідарність, рівність.

6. Ідеологія консерватизму надає перевагу інтересам:

- а) особи;
- б) колективу;

- в) лідера;
- г) нації і держави.

7. Християнсько-демократична ідеологія – це різновид:

- а) соціал-демократизму;
- б) консерватизму;
- в) лібералізму;
- г) комунізму.

8. Яка із світових релігій має найбільш чітко визначену соціально-політичну доктрину:

- а) іслам;
- б) буддизм;
- в) християнство;
- г) усі варіанти правильні.

9. Який із названих принципів відповідає неоконсервативній ідеології:

- а) пріоритет свободи над національно-культурними цінностями;
- б) вождизм;
- в) пріоритет моральних цінностей;
- г) етатизм.

10. Фашизм як ідеологія виник у:

- а) Німеччині;
- б) Іспанії;
- в) СРСР;
- г) Італії.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Неоконсерватизм: цінності, ідеї, політика.
2. Історія і сучасний стан українського лібералізму.
3. Специфіка соціал-демократичної ідеології.
4. Націоналізм на порозі ХХІ століття.
5. Теоретичні засади українського консерватизму.

Література

1. Гелнер Е. Нації та націоналізм / Е. Гелнер ; пер. з англ. – К. : Таксон, 2003. – 300 с.
2. Ентоні Д. Націоналізм : теорія, ідеологія, історія / Д. Ентоні ; пер. з англ. – К. : К.І.С., 2004. – 170 с.
3. Калиник О. Що несе з собою комунізм? (Документи про російсько-комуністичний терор в Україні) / О. Калиник. – Мюнхен ; Торонто: Спілка Визволення України, 1953. – 130 с.
4. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928) / С. Кульчицький. – К. : Основи, 1996. – 396 с.
5. Касьянов Г.В. Теорії нації та націоналізму : монографія / Г.В. Касьянов. – К. : Либідь, 1999. – 352 с.
6. Медведчук В.В. Дух і принципи соціал-демократії: українська перспектива : монографія / В.В. Медведчук. – К. : Основ. цінності, 2000. – 200 с.
7. Політологія посткомунізму : політичний аналіз посткомуністичних суспільств / В.Полохало (кер. авт. кол.). – К. : Політична думка, 1995. – 368 с.
8. Лібералізм : антологія / упоряд.: О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД «Простір», «Смолоскип», 2009. – 1128 с.
9. Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією / за ред. О. Гараня, О. Майбороди. – К. : КМ Akad., 2000. – 256 с.

10. Шпорлюк Р. Комунізм і націоналізм. Карл Маркс проти Фрідріха Ліста / Р. Шпорлюк ; пер. з англ. – К. : Основи, 1998. – 479 с.

ТЕМА 10. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА СВІТОВИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС *(2 години)*

План семінару

1. Поняття міжнародної політики й міжнародних відносин.
2. Система та структура міжнародних відносин.
3. Види й типи міжнародних відносин.
4. Суб'єкти міжнародних відносин.
5. Національна держава – головний суб'єкт міжнародних відносин.
6. Міжнародні урядові й неурядові організації та їх функції.
7. Геополітичні акценти зовнішньої політики України.

Міжнародні відносини – це сукупність економічних, політичних, ідеологічних, правових, дипломатичних та інших зв'язків між державами й системами держав, між головними соціальними, економічними, політичними силами, організаціями й громадськими рухами, які діють на світовій арені. Актуальність проблем міжнародної політики постійно зростає внаслідок кардинальних змін у світі, загострення глобальних проблем, невирішеність яких загрожує існуванню людства. Розв'язання проблем світового співтовариства залежатиме від політики на міжнародній арені як окремих держав, так і міжнародних організацій.

Міжнародні відносини можуть розглядатися на глобальному, регіональному, локальному рівнях. Залежно від політичних цілей, інтересів, характеру зовнішньої політики суб'єктів міжнародного життя, вони можуть бути стабільними й нестабільними, відносинами суперництва та ворожнечі або довіри й співробітництва. Вивчаючи тему, студентам потрібно звернути увагу на систему, структуру та типологізацію міжнародних відносин, визначити стратегію і тактику міжнародної політики на різних етапах розвитку суспільства, розкрити зміст діяльності різних міжнародних організацій, показати їх вплив на розвиток сучасного світу та вирішення глобальних проблем.

Міжнародні відносини формуються під впливом зовнішньої політики країн світу. Зовнішня політика – сукупність стосунків держави з іншими державами світу та міжнародними організаціями. Держава – єдиний загальнонаціональний інститут, який має легітимні повноваження здійснювати політику на міжнародній арені: укладати двосторонні й багатосторонні договори про співробітництво в певних сферах, оголошувати війну та підписувати мирні угоди тощо. Сукупна зовнішньополітична діяльність суверенних держав визначає всю світову політику.

Кожна держава, проводячи зовнішню політику, переслідує свої інтереси. Категорія «національний (державний) інтерес» – головна в теорії міжнародних відносин, визначальна щодо зовнішньої політики держав. Держава прагне через

зовнішню політику забезпечити реалізацію свого національного інтересу в міжнародних відносинах. Студентам слід визначити, як співвідноситься внутрішня та зовнішня політика держави, проаналізувати основні принципи й напрями зовнішньополітичної діяльності України, охарактеризувати її участь у міжнародних організаціях, визначити роль України у світовій спільноті.

Запитання для самоконтролю та самоперевірки

1. Визначте зв'язок зовнішньої та внутрішньої політики держав у сучасному світі.
2. Які глобальні проблеми суспільства ви знаєте?
3. Назвіть основні напрями сучасної міжнародної політики.
4. Сформулюйте основні принципи зовнішньої політики України.
5. Що таке геополітичні акценти зовнішньої політики?
6. Охарактеризуйте роль міжнародних організацій у системі міжнародних відносин.
7. Назвіть ознаки регіоналізації.
8. Що таке глобалізація?
9. Що таке геополітика? Визначте історичні передумови розвитку геополітичної теорії.
10. Визначте зміст і співвідношення термінів «світова політика», «міжнародні відносини», «міжнародна політика» та «зовнішня політика»

Дайте відповіді на тестові завдання

1. Умовою, що перешкоджає вирішенню політичного конфлікту, є:

- а) аналіз конфлікту;
- б) пошук шляхів і способів вирішення конфлікту;
- в) послідовні й цілеспрямовані дії з нейтралізації конфлікту;
- г) підкреслення переваг однієї з конфліктуючих сторін.

2. Що таке геополітика:

- а) частина політичної системи;
- б) один із методів дослідження;
- в) політична концепція, яка використовує екологічний підхід у глобальних міжнародних процесах;
- г) політична концепція міжнародних відносин держав чи блоків держав.

3. Рішення Ради Безпеки ООН про використання військових сил не буде прийнято в разі:

- а) незгоди більшості членів Ради Безпеки;
- б) незгоди більшості постійних членів Ради Безпеки;
- в) застосування вето будь-яким постійним членом Ради Безпеки;
- г) усі відповіді правильні.

4. За теорією С. Хантінгтона, причиною міжнародних конфліктів на сучасному етапі є:

- а) ідеологічні відмінності;
- б) культурні відмінності;
- в) національні відмінності;
- г) відмінності за політичними режимами.

5. Рада Європи на відміну від Європейського парламенту передбачає:

- а) визначення стратегічного розвитку ЄС;
- б) ухвалення директив для Європейської Комісії;
- в) контроль за дотриманням прав і свобод громадян;
- г) розв'язання проблем спільної зовнішньої політики та безпеки.

6. До міжнародних організацій не належить:

- а) ООН;
- б) ЮНЕСКО;
- в) НАТО;
- г) СРСР.

7. В якому органі ЄС країни-члени головують по чергово протягом шести місяців:

- а) в Європейській Комісії;
- б) в Європейській Раді;
- в) у Раді Міністрів;
- г) в Європарламенті.

8. Як називається найбільш впливовий керівний орган ООН:

- а) Генеральна асамблея;
- б) Міжнародний суд;
- в) Рада Безпеки;
- г) Секретаріат.

9. Сукупність політичних, економічних, соціальних, дипломатичних, правових, військових, гуманітарних зв'язків між суб'єктами міжнародного співтовариства – це:

- а) міжнародна політика;
- б) міжнародні відносини;
- в) зовнішня політика;
- г) геополітика.

10. Хто визначає напрями зовнішньої політики України:

- а) уряд;
- б) парламент;
- в) президент;
- г) Міністерство закордонних справ.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Європа: формування нової геополітичної ситуації.
2. Становлення України як суб'єкта міжнародних відносин.
3. Національні інтереси України та їх реалізація через зовнішню політику.
4. Міжнародна злагода як основа соціально-політичної стабільності.
5. Політика й міжнаціональні конфлікти.

Література

1. Буряк П.Ю. Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності : навч. посіб. / П.Ю. Буряк, О.Г. Гупало. – К. : Хай-Тек-Прес, 2008. – 351 с.
2. Дайнен Десмонд. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції / Десмонд Дайнен. – К. : К.І.С., 2006. – 692 с.
3. Дікон Б. Глобальна соціальна політика: міжнародні організації й майбутнє соціального добробуту : монографія / Б. Дікон ; пер. з англ. А.Олійник, В.Триліс, В. Паламарчук. – К. : Основи, 1999. – 346 с.
4. Зовнішня політика України та шлях до Європи / Центр миру, конверсії та зовніш. політики України. – К. : [б. в.], 2008. – 170 с.
5. Мальський М.З. Теорія міжнародних відносин : підручник / М.З. Мальський, М.М. Мацяк. – К. : Знання, 2007. – 461 с.
6. Ковалевський В.В. Міжнародні організації : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.В. Ковалевський, Ю.Г. Козак. – К. : ЦУЛ, 2007. – 439 с.

7. Мухаев Р.Т. Геополітика : учебник / Р.Т. Мухаев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 623 с.
8. Система оцінок зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз національній безпеці України : наук.-інформ. зб. / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К. : Євроатлантикінформ, 2005. – 229 с.
9. Баштанник В.В. Трансформація державного управління в контексті європейських інтеграційних процесів : монографія / В.В. Баштанник. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2010. – 390 с.
10. Рудич Ф.М. Політологія : підручник / Ф.М. Рудич. – К. : Либідь, 2004. – 480 с.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

А:	абсентеїзм, абсолютизм, авантюризм політичний, автаркія, автокефалія, автократія, автономія, авторитаризм, агітація, агресія, анархізм, анексія, анклав, антиклерикалізм, антисемітизм, апатриди, асиміляція
Б:	багатопартійна система, безпека національна, біженці, біпартизм, біпатриди, блок політичний, бойкот, брифінг, бюрократія
В:	вето, відкрите суспільство, війна, віче, влада, внутрішня політика, воєнна доктрина, волюнтаризм, вотування, вотум
Г:	гегемонія, геноцид, геополітика, гласність, глобалізація, громадянство, громадянське суспільство, групи тиску, гуманізм
Д:	декларація, демагогія, демаркація, демарш, демілітаризація, демократія, денонсація, депортація, деспотизм, децентралізація, диктатура, дисидентство, дискредитація, дискримінація, дифамація, діаспора, домініон
Е:	еволюція, егалітаризм, експансія, екстериторіальність, екстремізм, електорат, еліта політична, емансипація, енвайронменталізм (або інвайронменталізм), етатизм, етнополітика, етнос
Є:	євразійство
З:	заколот, закон, законність, законодавча влада, зовнішня політика, змішана виборча система
І:	ідеократія, ідеологія, ізоляціонізм, імідж політичний, імперія, імпичмент, імунітет, інавгурація, інтернування, інфократія, іредентизм
К:	кампанія політична, кворум, квота, клерикалізм, колоніалізм, компроміс, консенсус, консерватизм, конституція, конфедерація, конфесія, конфлікт, конформізм, кооптація, корупція, криза політична, культ особи
Л:	легітимність, лейборизм, ленінізм, лібералізм, лідер політичний, лобізм, лояльність
М:	мажоритарна виборча система, макіавеллізм, маніпулювання політичне,

	маргіналізація, марксизм, менталітет політичний, міжнародна політика, міське самоврядування, модернізація політична, монархія, муніципалітет
Н:	народ, народний суверенітет, натуралізація, нацизм, націоналізм, нація, нейтралітет, номенклатура
О:	обструкція, однопартійна система, олігархія, опозиція, ostrакізм, охлократія
П:	парламент, партія політична, патерналізм, патріотизм, пацифізм, петиція, підданство, плебісцит, плутократія, плюралізм, поділ влади, поліархія, політика, політична культура, політична свідомість, політологія, популізм, правова держава, пропаганда, протекторат, путч
Р:	расизм, ратифікація, реакція політична, революція, режим політичний, регламент, референдум, реформа
С:	санкція, сегрегація, секуляризація, сепаратизм, сіонізм, соціал-демократія, соціалізм, соціальна держава, соціальне партнерство, спікер, стагнація, статус-кво, стратегія і тактика політична, суверенітет
Т:	теократія, тероризм, технократія, толерантність, тоталітаризм
У:	узурпація, українізація, ультиматум, унітарна держава, управління конфліктом, управління політичне, утопія, участь політична
Ф:	фашизм, федерація, фемінізм, форма правління, фракція політична, фрустрація, фундаменталізм, футурологія
Х:	харизма, хунта
Ц:	цезаропапизм, централізація, цивілізація
Ш:	шовінізм

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ

1. Об'єкт, предмет і функції політології.
2. Політологія як наука та навчальна дисципліна.
3. Прогностична функція політології та її значення.
4. Політологія в системі соціально-гуманітарних наук.
5. Походження політики та її соціальна природа.
6. Сутність, структура, функції політики.
7. Наукові й побутові уявлення про політику: характерні ознаки й відмінності.
8. Політика й мораль.
9. Політичні уявлення Стародавнього світу.
10. Політичні ідеї Середньовіччя.
11. Політичні доктрини Нового часу.
12. Історичний розвиток політичної думки в Україні.
13. Теоретичні передумови формування політичної науки.
14. Політична наука в Україні: наукові проблеми й перспективи.
15. Поняття, типи й основні ознаки демократії.
16. Демократія в умовах сучасної цивілізації.
17. Вибори та їх роль у політичному житті.

18. Народовладдя в сучасній Україні: теорія і реальність.
19. Поняття і структура політичної системи суспільства.
20. Типи політичних систем.
21. Форми організації державної влади та державного устрою суспільства.
22. Влада як суспільне явище: генезис, принципи, інститути.
23. Політична влада. Форми й механізми політичної влади.
24. Правова держава.
25. Проблема поділу державної влади.
26. Законодавча влада. Парламентські системи.
27. Виконавча влада. Інститут президентства.
28. Державна влада й місцеве самоврядування.
29. Політика та закон. Судова влада.
30. Національно-державний устрій.
31. Суть політичного життя. Політична діяльність.
32. Політичні рішення і процес їх прийняття.
33. Політичні аспекти проблеми прав і свобод людини.
34. Політична структура сучасної України.
35. Основні різновиди та функції політики.
36. Економічна політика: суть і зміст.
37. Проблеми економічної політики сучасної України.
38. Соціальна політика: суть і проблеми.
39. Особливості соціальної політики сучасної України.
40. Поняття політичної партії.
41. Структура політичної системи та її елементи.
42. Порівняльний аналіз основних політичних систем суспільства.
43. Політична система сучасної України: політологічний аналіз.
44. Держава: походження, сутність, історичні межі розвитку.
45. Форми державного правління та форми державного устрою.
46. Політичний режим як сукупність засобів і методів здійснення державної влади.
47. Класифікація політичних режимів: критерії та визначення.
48. Демократія як форма політичного режиму. Форми демократії.
49. Вибори як інститут безпосередньої демократії.
50. Держава та громадянське суспільство: діалектика взаємодії.
51. Партійна система суспільства. Типологія партійних систем.
52. Роль політичних партій у політичній системі суспільства.
53. Формування багатопартійної системи сучасної України.
54. Політизовані громадські організації та рухи.
55. Політизовані молодіжні об'єднання.
56. Політична еліта та її роль у політичному житті.
57. Політичне лідерство як спосіб політичної діяльності.
58. Типологія політичного лідерства.
59. Політична свідомість: зміст, структура, типологія.
60. Політична свідомість суспільства, соціальної групи й особистості.

61. Розвиток політичної свідомості в Україні.
62. Політична ідеологія. Сутність і функції політичної ідеології.
63. Національна ідея та ідеологія державотворення в Україні.
64. Політична психологія. Сутність, структура, функції політичної психології.
65. Сутність, структура, типи політичної культури.
66. Історичні особливості формування політичної культури в Україні.
67. Поняття й типологія політичних режимів.
68. Лібералізм як політико-ідеологічна доктрина.
69. Консерватизм як політико-ідеологічна доктрина.
70. Комуністична ідеологія: суть та історична еволюція.
71. Соціалізм як політико-ідеологічна доктрина.
72. Ідеологія сучасної соціал-демократії.
73. Фашизм і неофашизм.
74. Націоналізм і національні рухи.
75. Особливості українського націоналізму.
76. Особливості розвитку неоконсерватизму в сучасному світі.
77. Витоки й основні характеристики тоталітаризму.
78. Проблема переходу від тоталітаризму до демократії.
79. Сучасні концепції демократії.
80. Етнос, народ і нація: поняття, суть і зміст.
81. Взаємозв'язок етнічних і політичних проблем.
82. Етнополітика.
83. Національна ідея: витоки, історія, сучасність.
84. Етнонаціональна політика як засіб духовно-морального вдосконалення українського суспільства.
85. Нові тенденції в розвитку міжнародних відносин і світового політичного процесу.
86. Стосунки України з Євросоюзом.
87. Українська діаспора в зовнішній політиці України.
88. Структура та повноваження Організації Об'єднаних Націй.
89. Глобальні проблеми сучасності.
90. Геополітична орієнтація сучасної України.
91. Роль ООН у світовій політиці.
92. Структура геополітичних інтересів України.
93. Міжнародні організації та їх роль у розв'язанні конфліктних і кризових ситуацій.
94. Етапи конституційного процесу в Україні.
95. Вплив зовнішньополітичного середовища на внутрішню політику.

СПИСОК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бебик В.М. Базові засади політології : історія, теорія, методологія, практика : монографія / В.М. Бебик. – К. : МАУП, 2000. – 384 с.
2. Бебик В.М. Основи теоретичної та практичної політології : підручник / В.М. Бебик. – К. : МАУП, 1994. – 121 с.

3. Воронько О.А. Керівні кадри: державна політика та система управління : навч. посіб. / О.А. Воронько. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 156 с.
4. Гаєвський Б.А. Сучасна українська політологія : навч. посіб. / Б.А. Гаєвський. – К. : МАУП, 1999. – 268 с.
5. Гелей С.Д. Політологія : навч. посіб. / С.Д. Гелей, С.М. Рутар. – 6-те вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2007. – 309 с.
6. Головатий М.Ф. Політична психологія : навч. посіб. / М.Ф. Головатий. – К. : МАУП, 2001. – 136 с.
7. Гонюкова Л.В. Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз : монографія / Л.В. Гонюкова. – К. : НАДУ, 2009. – 390 с.
8. Афонін Е.А. Концептуальні засади взаємодії політики й управління : навч. посіб. / Е.А. Афонін, Я.В. Бережний. – К. : НАДУ, 2010. – 299 с.
9. Короткий політологічний словник / уклад. Л.М. Акімова та ін. ; ред. С.Г. Рябов, З.І. Тимошенко. – К. : РОВО «Укрвузполіграф», 1991. – 96 с.
10. Кухта Б. Політологія: Історія і теорія політичної науки : курс лекцій / Б. Кухта, О. Красівський, А. Ліпенцев. – Львів : Кальварія, 2004. – 271 с.
11. Лазоренко О.В. Теорія політології: для тих, хто прагне успіху : навч. посіб. / О.В. Лазоренко, О.О. Лазоренко. – К. : Вища шк., 1996. – 179 с.
12. Лісовий В. Культура – ідеологія – політика / В. Лісовий. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 1997. – 352 с.
13. Логунова М. Вступ до політичних наук : практикум / М. Логунова, О. Пшеничнюк. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 64 с.
14. Мальський М.З. Теорія міжнародних відносин : підручник / М.З. Мальський, М.М. Мацяк. – К. : Знання, 2007. – 461 с.
15. Ковалевський В.В. Міжнародні організації : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.В. Ковалевський, Ю.Г. Козак. – К. : ЦУЛ, 2007. – 439 с.
16. Мірошниченко М.І. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. / М.І. Мірошниченко, В.І. Мірошниченко. – К. : Атіка, 2004. – 223 с.
17. Основи демократії: посібник / за заг. ред. А. Колодій ; кол. авт.: М. Бессонова та ін. – К. : Вид-во «Ай Бі», 2002. – 680 с.
18. Пірен М.І. Основи політичної психології: навч. посіб. / М.І. Пірен. – К. : Міленіум, 2003. – 413 с.
19. Політична історія України : посібник / за ред. В.І. Танцюри. – К. : Вид. центр «Академія», 2002. – 488 с.
20. Афонін Е.А. Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації : навч. посіб. / Е.А. Афонін, Ю.С. Ганжуров. – К. : Парлам. вид-во, 2008. – 412 с.
21. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посіб. для студ. вузів / упоряд. В.П. Горбатенко, А.Г. Саприкін ; ред. Ю.С. Шемшученко, В.Д. Бабкін. – К. : Генеза, 1997. – 395 с.
22. Політологія: історія та методологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Ф.М. Кирилюка. – К. : Здоров'я, 2000. – 632 с.
23. Політологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. О.В. Бабкіної. – К. : Вид. центр «Академія», 2001. – 528 с.
24. Практикум з політології : навч. посіб. / за заг. ред. Ф.М. Кирилюка. – К. : Комп'ютерпрес, 2003. – 622 с.
25. Політологія у запитаннях та відповідях : навч. посіб. / [І.Г. Оніщенко, В.Т. Дзюбка, І.І. Дуднікова та ін.] ; за заг. ред. К.М. Левківського. – К. : Вища школа, 2003. – 263 с.
26. Політологія у схемах, таблицях, визначеннях : навч. посіб. / за заг. ред. І.С. Дзюбка, Д.Т. Дзюбка. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 178 с.
27. Потульницький В.А. Теорія української політології : навч. посіб. / В.А. Потульницький. – К. : Либідь, 1993. – 191 с.
28. Рудич Ф.М. Політологія : підручник / Ф.М. Рудич. – К. : Либідь, 2004. – 480 с.

29. Рябов С.Г. Державна влада: проблеми авторитету й легітимності : монографія / С.Г. Рябов. – К. : НІСД, 1996. – 117 с.
30. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави : навч. посіб. / С.Г. Рябов. – К. : Тандем, 1996. – 239 с.
31. Рябов С.Г. Політологія : словник термінів і понять / С.Г. Рябов. – К. : Тандем, 1996. – 191 с.
32. Рябов С.Г. Основи теорії політики : навч. посіб. / С.Г. Рябов, М.В. Томенко. – К. : Тандем, 1996. – 192 с.
33. Скиба В.Й. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки : посібник / В. Скиба, В. Туренко, В. Горбатенко. – 2-ге вид. – К. : Основи, 1998. – 718 с.
34. Шведа Ю.Р. Теорія політичних партій і партійних систем : навч. посіб. / Ю.Р. Шведа. – Л. : Тріада плюс, 2004. – 523 с.
35. Шляхтун П.П. Політологія : теорія та історія політичної науки / П.П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2002. – 575 с.
36. Юрій М.Ф. Політологія : підручник / М.Ф. Юрій. – К. : Дакор : КНТ, 2006. – 416 с.
37. Якубовський О.П. Політичне лідерство та політичні еліти : навч. метод. посіб. / О.П. Якубовський. – К. : ВПОЛ, 1997. – 72 с.

Навчальне видання

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ»**

для студентів денної форми навчання
(спеціальності: 6.140103 «Туризм», 6.140101 «Готельно-ресторанна справа»)

Укладач Кіндрачук Надія Мирославівна

Головний редактор *Василь Головчак*
Комп'ютерна верстка *Лідія Курівчак*

Підп. до друку 30.12.2011.
Формат 60×84/16.
Папір офсет. Гарнітура “Times New Roman”
Ум. друк. арк. Наклад 300 пр.
Зам. № 136.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
76025, м. Івано-Франківськ,
вул. С. Бандери, 1, тел.: 71-56-22
E-mail: vdvcit@pu.if.ua

*Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2718
від 12.12.2006*